

Araştırma Makalesi
Research Article

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: Ekim 2018 Cilt-Sayı: 11(4) ss: 64-83

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: October 2018 Vol-Issue: 11(4) pp: 64-83

<http://dergipark.gov.tr/ohuiibf/>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.460675

Geliş Tarihi / Received:17.09.2018

Kabul Tarihi / Accepted:03.10.2018

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ HİLE YAPMAYA EĞİLİM DÜZEYLERİNİN TESPİTİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Zeki DOĞAN¹
Kadir GÜLÇİN²
Elif NAZLI³

Özet

Uluslararası sermaye dolaşımı her gün hız kazanırken, serbest piyasa koşulları içerisinde rekabet gücünde zorlaşmaktadır. Güçlü sermayenin ve haksız rekabetin oluşması piyasadaki mevcut dengeleri de değiştirmektedir. Piyasa koşullarının sağlanması ticari devamlılığı korurken, bu koşullara ayak uydurulmaması gün geçtikçe ticari zorluklara neden olmaktadır. Bu ticari zorluklar ile mücadelede bazen yasal olmayan yollar da tercih edilmektedir. Bilinçli olarak seçilen ve başvurulan bu yollardan biri de hiledir. Hile ise işletme ile ilgili tüm tarafların aldatılmasına neden olmaktadır. İşletmeler sadece rekabet gücünü artırmak için değil, farklı nedenlerden dolayı da yasal olmayan yollara yani hile yapma eğilimi içinde olabilmektedirler. Gerçek dışı ticari kar veya zarar gösterilmek istenmesi, işletme dışına karşılıksız nakit çıkışı sağlanması, işletme içerisine nakit girişi sağlayacak yasal olmayan yolların aranması, hileye birer örnek olarak verilebilir. Bu çalışmanın temel amacı da, muhasebe meslek mensuplarının hile yapmaya eğilim düzeylerini tespit etmektir. Bu amaca ulaşabilmek için ise, muhasebe meslek mensuplarına yönelik ankete dayalı bir araştırma yapılmıştır. Elde edilen veriler t-testi (Independent-Samples T Test) ve tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) aracılığı ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarının değerlendirilmesi ile de muhasebe meslek mensuplarının hile yapmaya eğilim düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Muhasebe Meslek Mensupları, Muhasebede Hile, Hile Yapmaya Eğilim.

Jel Sınıflandırması : M41, M42.

¹ Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, zekidogan7@hotmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3328-7565>.

² SMMM, Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi SBE, kadirgulcin@hotmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3460-8316>.

³ Öğr. Gör., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Bahçe MYO, elifnazli@osmaniye.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4895-3973>.

A RESEARCH ON THE LEVELS OF PROFESSIONAL ACCOUNTANTS' TENDENCY TOWARD FRAUD

Abstract

While international capital flows gain momentum every day, competition power becomes difficult within free market conditions. The formation of strong capital and unfair competition also changes the current balances in the market. While maintaining market conditions and commercial viability, failure to keep up with these conditions is causing commercial difficulties day by day. Sometimes illegal ways to tackle with these commercial difficulties are also preferred. One of these paths that are consciously selected and referenced is fraud. Fraud is to cheat all parties involved in the business. Businesses tend not only to increase competitive power, but also to illegitimate ways to cheat for different reasons. Unrealistic commercial profits or losses are to be declared, cash outflows to the outside of the enterprise, illegal ways to provide cash inflows into the enterprise may be examples of fraud. The main objective of this study is to determine the level of propensity for fraud by professional accountants. In order to achieve this objective, a questionnaire-based survey is conducted for professional accountants. The obtained data are analyzed by t-test (Independent-Samples T Test) and one-way ANOVA test methods. The evaluation of the analysis results also attempt to determine the level of the tendency of fraudulent professionals to cheat.

Key Words : Professional Accountants, Fraud in Accounting, Tendency Toward Fraud.

Jel Classification : M41, M42.

GİRİŞ

Hile eylemi pek çok alanda karşılaşılabilecek bir davranıştır. Hile eyleminin tüm ayrıntıları ile incelenmesi ve sınırlarının tespit edilmesi mümkün olmayacaktır. Ayrıca bireyin veya topluluğun hile eylemine yönelmesine neden olacak unsurlar her zaman aynı olmayacaktır. Ancak hile sonucu elde edilen menfaat veya kayıpların tespiti mümkün olmaktadır. Hile eylemini önemli kılında sonucudur. Hile eylemini yapan taraflara göre de hile sonucu elde edilen menfaat değişiklik göstermektedir. Birim çalışanlarının yönetim kademesinin farkına varamayacağı şekilde yapabileceği hile eylemleri belirli ölçüde kalacaktır. Fakat yönetim kadrosu tarafından yapılan hile eylemi ise tüm ticari işlemleri etkileyecek boyutta olabilir. Hile eyleminin gerçekleşmesinde ve denetiminde temel alan her ne kadar çalışan hileleri gibi görülse de önemli olan yönetim kadrosu tarafından gerçekleştirilen hile eylemleridir. İşletme bünyesine atanmış yönetim komitelerinin temsil teorisinden kaynaklı davranışsal harcamaları zaman içerisinde hile eğilimlerine neden olabilmektedir. Muhasebe çalışanları tarafından yapılan hileli işlemler, iç kontrol sisteminde tespit edilmesi güç olan eylemler olabilmektedir. Muhasebe çalışanlarının bu tarz eylemlere yönelmesi, beklenen geliri elde edememe, borç baskısı altında olma, mesleki tükenmişlik sonucu gelecek beklentisinin yitirilmesi, terfi sürecinin son bulması, iş yükünün fazlalığı gibi nedenler içermektedir. Yine de hile eylemine yönelim, bu nedenler ile sınırlı kalmayacaktır. Hilenin tespit edilmesi hile yapılması kadar profesyonellik isteyen bir işlemdir. Hile eyleminin kaynağı bilgi ve beceridir. Standartlar dışında yasal olmayan bir işlemi fark edilmeyecek şekilde yapmak, yapılan işlem üzerinde profesyonel bilgi ve becerinin olmasını gerektirir. Yapılan bu işlem aynı zamanda suç teşkilde edebilir. Yapılan hilenin boyutu, etki çevresine göre değişiklik gösterecektir. Hileli işlemlerin tespiti ve denetimi muhasebe bilgisine ek olarak hukuk ve psikoloji bilgisi de gerektirebilir. Bu incelemenin yalnız muhasebe denetim ekibi tarafından değil aynı zamanda

kriminolog ve sosyolog ekibinin desteğine de gerek duyulabilir (Jafarova,2009;10). 1988 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde hile denetçiliği kapsamında kurulan Sertifikalı Hile Denetçileri Birliği (Association of Certified Fraud Examiners-ACFE), vermiş olduğu sertifikalı eğitimler ile hile denetimi konusunda çalışmalar sürdürmektedir. Böylece hile denetimi ile bağımsız denetimin ayrı bir yer alacağı üzerinde durulmaktadır. Çünkü bağımsız denetim finansal tablo üzeri denetimi içermektedir. Finansal tabloları etkileyecek fakat finansal tablolar içerisinde yer almayan asimetrik bilgi unsurlarının ortaya çıkarılmamasından kaynaklı hileler şirket içi ve şirket dışı bilgi kullanıcılarını olumsuz etkileyebilecektir.

Bu çalışmada ise, öncelikle hile kavramı, muhasebe hilelerinin yapılma nedenleri, hile yapanların karakteristik özellikleri konusunda teorik açıklamalarda bulunulmuştur. Bununla birlikte, muhasebe hileleri ile ilgili yapılan çalışmalara ilişkin literatür taraması yapılmış ve muhasebe meslek mensupları üzerinde bir anket uygulaması da yapılarak ankete katılan meslek mensuplarının, hile yapmaya eğilim düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

I. HİLE KAVRAMI

Hile kelimesi Türk Dil Kurumu Sözlüğünde; birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 25.08.2018). Hile hayatın her alanında yapılabilir. Günlük sosyal ilişkiler içerisinde olduğu gibi ticaret, eğitim, sanat, hukuk ve diğer birçok alanda karşılaşılabılır. Hilenin yapılma amacı birden fazla neden içerebilir. Bu çalışmada ise hile eyleminin muhasebe ve ticari hayat içerisinde karşılığı konu edilmektedir.

Sertifikalı Hile Denetçileri Birliği (ACFE), 2018 yılı Küresel Hile Raporunda ticari organizasyon içerisinde yer alan hile eylemi tanımı kapsamında hile kavramını tanımlamıştır. Bu tanıma göre; işletme varlık ve kaynaklarının bilinçli olarak yanlış uygulamalar ile kişilerin zenginleşmesi için kendi mesleklerinin kullanması olarak tanımlanmaktadır (ACFE,2018)

Uluslararası Bağımsız Denetim ve Güvence Denetimi Standartları Kurulu (IAASB) tarafından düzenlenen ve Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yayımlanan Uluslararası Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 240 “Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları” başlığı altında da hile tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre hile; yönetimden, üst yönetimden sorumlu olanlardan, çalışanlardan veya üçüncü taraflardan bir veya birden fazla kişinin, haksız veya yasalara aykırı bir menfaat elde etmek amacıyla yaptığı aldatma içeren kasıtlı eylemlerdir (BDS 240).

Bununla birlikte, hile kavramı için farklı tanımlamalar da yapılmıştır. Kişilerin görev ihlali veya ihmali yaparak işletme varlık, gelir ve fırsatlarını azaltacak şekilde veya harcayarak doğrudan veya dolaylı olarak kendilerine çıkar veya menfaat sağlamalarıdır (Atağan ve Kavak 2018:36). Diğer bir tanımda ise hile, bir şirket veya bireyi manipüle etmek ya da kandırmak amacıyla kasıtlı olarak bir gerçeğin hatalı şekilde ifade edilmesi olarak tanımlanmıştır (Yılmaz, Z. 2017:399). Bir başka tanımda da muhasebe hilesi; kayıt düzenlerinin, hesap işleyişlerinin, vergi, muhasebe ilke ve hükümlerine aykırı olarak tutulması olarak tanımlanmaktadır. Muhasebenin bilgi üretim aşamalarında sonuçları kendi lehlerine çevirme amaçlı başvuru muhasebe hileleri, bilgi üretim aşamalarında ilgili veya ilgisiz başka faaliyetler ile sonucun fayda etkisini artırmak veya gizleme amaçlı desteklenmektedir (Özçelik v.d., 2017:200). Daha ayrıntılı bir açıklama ile hile; bir veya birden fazla kişinin yasadışı, adil olmayan menfaat elde etmek için kayıtların, belgelerin manipülasyonuna, tahrifatına; varlıkların eksik ya da adil olmayan tahsisine; kayıtlardaki veya belgelerdeki işlemlerin bilerek unutulmasına; muhasebe politikalarının yanlış uygulanmasına neden olan kasti davranışları olarak tanımlanmaktadır (Dönmez ve Çavuşoğlu, 2015:36). Yapılan tanımlarda vurgulanan temel konu bilinçli ve kasıtlı olarak görevi ve güveni kötüye kullanarak avantaj elde etmektir. Hile eyleminde önemli olan faktör bilerek ve planlanarak eylemin gerçekleştirilmesidir. Aksi durumda hile değil hata yapılmış olmaktadır.

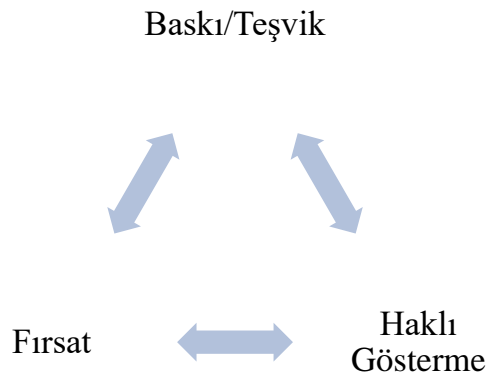
Sertifikalı Hile Denetçileri Birliği (ACFE), 2018 yılı Küresel Hile Raporunda yayınlanan hile araştırma anketinde, 23 endüstri kolunda 125 ülkede ve 2.690 katılımcı kurban şirketin hile sonucu kayıp ve maliyetlerini açıklamıştır. Araştırma sonucunda 7 Milyar Amerikan Doları kaybın olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı şirketlerin %55’i 200.000 dolardan daha az kayıp ile karşılaştığı analizi yapılırken, %22’lik kısmı oluşturan şirketler ise 1 milyon dolardan fazla kayıp ile karşılaştıkları sonucuna varılmıştır. Araştırmada kayıp ve zararlara neden olan hile yolları sınıflandırılmıştır. Her bir hile yoluna çoklu seçim sunulmuştur. Sonuç olarak %89 oranında varlıklarının kötüye kullanımından kaynaklı ortalama 114.000 dolar kayıp yaşandığı, %38 oranında yolsuzluk yapılmasından dolayı 250.000 dolar kayıp olduğu, %10 oranında finansal tablo hileleri yapılmasından kaynaklı 800.000 dolar kayıplara neden olduğu tespit edilmiştir (ACFE,2018).

II. MUHASEBE HİLELERİ YAPILMA NEDENLERİ

Muhasebe hilesinin yapılmasında temel faktör kişi, sosyal toplum, ahlak ve etik davranış unsurlarıdır. Hile yapılmasının farklı nedenleri olabilir. Sonuç olarak gerçekleştirilen eylem ve yapılan işlem ahlaki bir değer taşımamakla birlikte yasal dayanağı da yoktur. Değişen ve dönüşen bilgi çağında çalışanların ve emek faktörünün işletmeler için bir maliyet olmaktan ziyade bir varlık, kaynak faktörü haline gelmiştir. Çalışanların veya emek faktörünün işletme stratejisi dışında tutulması, özlük ve sosyal imkanların eksik sunulması kişileri etik dışı davranışa yönlendirebilir (Nilgün, 2014:112).

Kişileri hile yapmaya yönlendiren sebepler incelenirken, hileyi yapan kişiler açısından ve yapılma amacı açısından sınıflandırılabilir. Çünkü hile her alanda ve her zaman herkes tarafından yapılabilmesi mümkün olabilir. Ayrıca hileyi tespit edecek bir standart veya bir kalıp oluşturmak zor olabilir. Bu nedenle hilenin her an ve her yerde olabilme düşüncesi ile organizasyon içerisinde kişileri ve görevleri ayırt ederek ayrı ayrı gözlemlemek daha kolay sonuca ulaştırabilir. Hileyi yapan kişiye göre hile konusunun değişmesi de mümkündür. Ayrıca hile yapabilmek için oluşacak ortam, şartlar veya fırsatlar her bir çalışan için aynı olmayabilir.

Sosyolog ve kriminolog Donald Gressey tarafından 1940’ların sonlarında geliştirilen ve hile üçgeni olarak adlandırılan teoriye göre; hilenin gerçekleşmesi için hilenin işlendiği ortamlarda üç durumun mevcudiyeti söz konudur (Kıvanç, 2017: 75).

Şekil 1: Hile Üçgeni

Ancak SAS No:99'daki yaklaşıma göre ise, hilenin gerçekleştiği ortamlarda hile potansiyelinin oluşabilmesi için hile üçgenindeki tek bir durumun var olması da yeterlidir.

Donald Gressey'in Hile Üçgeni teorisine göre hile yapan kişileri, hile yapmayı düşündüren etmenlerin sosyal ve psikolojik ortamdan kaynaklı olduğunu vurgulamaktadır. Çalışma ortamındaki baskılar, günlük yaşam içerisindeki ekonomik ve sosyal baskılar, bazı alışkanlıklardan kaynaklı olabilecek baskılar sonucu kişileri hile yapma eğilimine yönlendirmektedir (Kıvanç, 2017: 75-76).

Genel olarak karşılşın baskı unsurları (Kıvanç, 2017: 75-76);

- Mali içerikli baskılar,
- Para hırsı,
- Güzel yaşama isteği,
- Yüksek tutarlarda kişisel borçlar,
- Yüksek tutarlı sağlık harcamaları,
- Beklenmeyen mali gereksinimler,
- Kötü alışkanlıklardan doğan baskılar,
- İşle ilgili baskılar,
- Diğer baskılar, şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Fırsatlar ise hile yapılacak boşlukların olmasıdır. Bu boşluklar iç kontrol sisteminin eksikliğinden olabileceği gibi aynı zamanda iyi bir yönetim organizasyonunun olmayışından da kaynaklanabilmektedir. Genel olarak karşılşın fırsat unsurları ise (Kıvanç, 2017: 75-76);

- İşletmede hileli hareketleri önleyecek veya ortaya çıkartabilecek bir kontrol yapısının zayıf olması,
- Zayıf ahlak politikaları,
- Üçüncü kişilerle ve ortaklarla yapılan gizli anlaşmalar,
- Çalışanların yaptıkları işlerin kalitesini değerlemede yetersizlik,
- Hile yapanların cezalandırılacağı disiplinli bir ortamın sağlanmaması,
- İşletmede çalışanlar arasında bilgi akışının zayıf olması,
- Tepe yönetiminde var olan cahillik, umursamazlık ve yetenek eksikliği,
- Sağlıklı denetim çalışmalarının olmaması, şeklinde sıralanmaktadır.

Haklı gösterme olarak vurgulanan diğer durum ise karşılşın önemli sebeplerden biridir. Özellikle alt kademe çalışanlar tarafından yapılan hilelere karşı savunma mekanizması, yapılan hilenin haklı olarak yapılmış olduğunun düşünülmesidir. Genel olarak karşılşın haklı gösterme unsurları da (Jafarova, 2009: 12-21);

- Parayı borç almıştım, daha sonra ödeyecektim,
- Bu işletmeye yaptıklarımın karşılığıdır,
- Bu olay sonucu hiç kimse incinmedi,
- Bu parayı iyi bir amaç için almıştım,
- Yaptığımın suç olduğunu bilmiyordum,
- İşletme bunu hak etmişti,

- İşletme vergi kaçırdığından dolayı zaten benim olan bir şeyi aldım, şeklinde sıralanmaktadır.

Hile yapanlar açısından sınıflandırıldığında ise, işletmelerin yönetici kadroları, orta düzey çalışanlar, depo ve ambar personelleri, satış temsilcileri olarak ayrılabilir (Özeroğlu, 2014:187). Bu sınıflandırmanın sektöre, iş çeşitliliğine ve zamana göre geliştirilmesi doğru olacaktır. Yönetici kadrolarındaki kişilerin hile yapma eğilimleri kendi çalışma ve yaşam koşullarını olumlu etkileyecek maddi veya maddi olmayan menfaatler sağlamak için yapabilirler. Örneğin; maddi menfaat sağlamak amaçlı üçüncü kişiler ile gerçek dışı sözleşmeler imzalayabilirler. İmza ve temsile dayalı yapılan hileli işlemlerdir. Yönetim kademesinin başarılı ölçütü olarak işletmenin gerçek dışı karlı gösterilmesinin sağlanması veya daha az vergi ödeme yaklaşımı ile düşük karlılık gösterilmesi gibi hileli işlemler yönetimin izni ile gerçekleştirilebilir (Bulca ve Yeşil, 2014:51). Orta düzey çalışanlar ise doğrudan maddi çıkar sağlaması üst yönetim kademesi çalışanları kadar kolay değildir. Fakat operasyonel süreç içerisinde yapılan hataların yönetim tarafından yaptırım uygulanması korkusu veya terfi gibi olanakların ertelenmesine sebebiyet vermesi kaygısı ile yapılan hatalar hileli işlemler ile ört pas edilebilir. Daha fazla gelir elde etme arzusu yanında ekonomik geçim sıkıntısı kimi zaman kişileri bu gibi yollara sevk edebilmektedir. Nakit tahsilat işlemlerinin olduğu işletmelerde fark edilemeyecek kasa kayıtlarında yapılan hileli işlemler ile nakit edinimine neden olabilirler (Yardımcıoğlu, vd., 2014).

Dolaylı olarak kullanım dışı ofis malzemesi veya işletme malzemeleri talepleri ile işletmeler belirli ölçüde gerçek dışı harcamaya sürüklenebilir. Depo ve ambar personellerinin stok hareketleri gerçeğe uygun yapmaması, irsaliyesiz veya depo ambar fişi hazırlanmadan mal çıkışı yaparak stokların depodan nakde çevrilebilecek şekilde çıkarılması stok hilelerine birer örnektir. Eksilen depo stoklarının anlaşılır düzeye gelmesi sonucu depolarda kasıtlı olarak yangın, su baskını, patlama gibi olayların olması işletmelerin büyük ölçüde zarar ile karşılaşabileceği hile sonucu karşılaşılan olaylardan bazıları olabilmektedir. Satış temsilcilerinin ise müşteriler ile yapmış olduğu satış anlaşmalarındaki hileler ile kendilerine çıkar sağlayabilirler.

(ACFE) 2018 yılı Küresel Hile Raporunda, hile ve yolsuzluk yapanların %38'i müdür pozisyonundaki yöneticiler, %32'si yönetim kurulunda yer alan yöneticiler tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Rapor sonucundan anlaşılmaktadır ki hile ve yolsuzluk yapanların %70'i yönetim kademesi tarafından yapılmaktadır. Hilenin %27 oranında çalışanlar tarafından ve %3 oranında diğer kişiler tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca hile yapanların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında %82 oranında erkek çalışanların %18 oranında kadın çalışanların hile ve yolsuzluk eylemi içerisinde olduğu tespit edilmiştir (ACFE,2018).

III. HİLE YAPANLARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

ACFE'nin 2010 yılında yapmış olduğu araştırmalara göre, hileli bir eylem sonucunda yakalanan işletme çalışanlarının aşağıda belirtilen özelliklere sahip oldukları tespit edilmiştir (<http://www.vergi.tc/makaleDetay 29.05.2018; Pehlivanlı, 2011:21-22>):

- Evli insanların bekârlara göre daha fazla hile yaptıkları ve mutlu evlilikleri olduğu raporlanmıştır.
- ACFE raporuna göre hile yapanların %50'ye yakını üniversite mezunları ve lise mezunları olmakla beraber, maddi olarak en büyük zararı ise lisansüstü seviyede eğitim almış kişiler vermektedir.
- Hile yapanların zekâ düzeylerinin yüksek olduğu ya da bu iddiada buldukları bildirilmiştir. Kendilerini çok zeki sanan hilekârlar, sisteme meydan okumak için hile yoluna başvururlar.
- ACFE raporunda, hile yapanların risk alma eğilimli oldukları, risk almaktan kaçınmadıkları ortaya konmuştur.

- Yaş olarak hile yapanların ileri yaşlarda oldukları bildirilmiştir. En çok hile yapan grup 40-50 yaş arası grup olarak tespit edilmiştir, çünkü bu yaş grubu belirli mevkilere ulaşmış ve belirli yetkileri elde etmiştir.
- Hile yapanların, işle ilgili aşırı meraklı ve oldukça azimli çalışanlar oldukları, ilgi düzeylerinin yüksek seviyelerde olduğu gözlemlenmiştir.
- Kurallara uymama eğiliminde olan çalışanların hile yapmaya daha eğilimli olduğu tespit edilmiştir.
- Çalışma koşulları açısından, hile yapanların işte geç saatlere kadar vakit harcadıkları, tatile çıkmaktan kaçındıkları görülmüştür.
- Hile yapanların, kişilik olarak stresli, sınırlı ve sorunlu oldukları, kumar, içki ve uyuşturucu gibi kötü alışkanlıkları oldukları saptanmıştır.
- Hile yapanların, diğer kişilere göre daha egoist yapıda buldukları ve kendilerini daha önemli biri gibi gördükleri, üstlerini ve çalışma arkadaşlarını küçümseyici tavırlar takındıkları saptanmıştır.
- Hile yapanların, rahat bir yaşam sürme hırsı olan, pahalı hobileri bulunan, bol para harcama istekleri olan kişiler oldukları tespit edilmiştir.
- Hile yapanların, işletmedeki yerleri araştırıldığında, bu kişilerin işletmenin en güvenilir, en çalışkan kişileri oldukları ortaya konulmuştur.
- Hile yapanların, işletmenin müşterileri ve satıcılarıyla yakın ilişkilerde buldukları saptanmıştır.
- Hile yapanların, geçmişinde işvereni ile problemleri oldukları saptanmıştır.
- Hile yapanların, geçmiş yasal problemleri oldukları saptanmıştır.
- Hile yapanların, sürekli olarak kazancının yetersizliğinden yakındıkları saptanmıştır.
- Hile yapanların, aile sorunları yaşadıkları saptanmıştır.
- Hile yapanların, otorite yokluğundan şikâyet ettikleri saptanmıştır.
- Hile yapanların, başarılı olma yönünde aşırı baskı altında kaldıkları saptanmıştır.

Ayrıca, hile ile ilgili yapılan diğer araştırma sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, hile yapan insanların genelde davranışsal açıdan bazı ortak özellikler sergiledikleri de tespit edilmiştir. Tespit edilen bu ortak karakteristik özellikler ise aşağıdaki şekilde sıralanmıştır. Hile yapanlar(Küçük, 2008: 28-30; Alptekin, 2017: 16-17);

- Şahsı çıkarlarına düşkündürler.
- Açgözlüdürler. Her zaman sahip olduklarından fazlasını elde etmek isterler.
- Aşırı kıskançtırlar. Başkalarının sadece işyerindeki başarıları değil, iş dışındaki yaşantılarını da kıskanmaktadır.
- Çok önemli olsun veya olmasın her şeye çabuk sinirlenirler ve hoşgörülerini azdır.
- Hayatta umdukları ideal amaçlarına ulaşamadıklarını düşündüklerinden kendilerini değersiz hissederler
- İşle ilgili normal bilgi talebine bile karşı çıkar veya isteksiz davranırlar.
- Raporların sunulmasında normal olmayan gecikmelere neden olurlar.
- Sevimli, yardımsever görüntülerinin altında, hoşgörüsüz ve şiddet eğilimli bir kişilik barındırırlar.
- Duygusal ve alıngandırlar. Örneğin, topluluk ortamında söylenen şeyleri kendilerine karşı bir saldırı olarak algırlarlar.
- Kendi kusurları ile ilgili başkalarını suçlu görürler. Hiçbir şey onların hatası değildir, başkalarının hatası nedeniyle kendileri böyle bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Her zaman bir suçlu bulunur.
- Arkadaşları ve ailesini her zaman diğer tanıdıklarından uzak tutmaya çalışırlar.

- Gizlilikten hoşlanırlar. Bu nedenle çalışma masasının veya eşyalarının başkaları tarafından karıştırılmasından hiç hoşlanmazlar, tuhaf gizlilik içindedirler.
- Olaylar hızlı gelişmektedir. Birkaç günde evlenebilir ve evini değiştirebilirler.
- Alkole bağımlılıkları giderek artmaktadır.
- Çocuk ve hayvanlara karşı hoşgörüsüz ve şiddete yatkındırlar.
- Başkalarını kontrol etmek için etraflarına tehditler savururlar.
- Giderek kendi içlerine kapanır ve başka personel ile ilişkilerini minimuma indirirler.
- Yaptıkları hilenin ortaya çıkmaması için başkaları tarafından yapılması gereken işleri de ısrarla kendileri üstlenmek isterler.
- Önemli gibi görünmeye çalışır ve diğerlerinin kendisi hakkında daha iyi düşünceye sahip olmalarını arzulamaktadırlar.

IV. LİTERATÜR TARAMASI

Aslan, T., Kızıl, C. ve Din, A.(2017) tarafından Yalova ili kapsamında yapılan “*Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde Etkili Faktörlerin Muhasebe Meslek Etiği Kapsamında Analizi*” başlıklı çalışmada, meslek mensuplarına anket yöntemi ile yönlendirilen sorular sonucunda hile yapma ve mesleki etik konularına olan bakış açıları incelenmiştir. Çalışmadan çıkan sonuçlara göre muhasebe meslek mensuplarının; meslek ahlak kuralları çerçevesinde kurallara uygun hareket ettikleri yargısına kesinlikle katıldıkları, teknik olarak veya mesleki standartlara uymayan bir şekilde hareket ettikleri yargısına kesinlikle katılmadıkları, meslek ahlakına uymayan davranış veya işlem yapanlara verilen cezaların yeterli olduğu yargısına katılmadıkları, Türkiye’de meslek ahlakı çerçevesinde yapılan düzenleme çalışmaları yeterlidir yargısına katılmadıkları, Türkiye’de merkezi olarak bir mesleki etik kurulunun kurulmasını olumlu karşıladıkları, vergi uygulamaları ve vergi oranları yapılan hata ve hileler üzerinde etkilidir ifadesine katıldıkları, denetim yetersiz ise hata ve hileler üzerinde bunun da etkisi vardır ifadesine katıldıkları, ilave olarak, mali tablolarda tabloların gerçekliğini etkilemeyecek sayısal hata veya işlem yaptığını olmuştur ifadesine katılmadıkları tespit edilmiştir.

Özçelik, H., Aracı, Ö.N., ve Keskin, S. (2017) tarafından Antalya, Burdur, Isparta illerini kapsayan “*Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı çalışmada meslek mensuplarına anket yöntemi ile yönlendirilen sorular ile hile eyleminin hangi durumlar ile gerçekleştirildiği üzerinde durulmuştur. Sonuçlara göre meslek mensuplarının; işletmelerin günlük nakit tahsilatları ile banka raporları arasında büyük farklılıklar, BA-BS formları sahte fatura kullanım oranını düşürmekte ve mükelleflerden bilanço kârını düşük gösterilmesi istekleri ile karşılaştım yargılarına yüksek derecede katılım sağladıkları görülmüştür. İşletmelerin günlük ciroları ile banka raporları arasında büyük farklılıkların olması hileli işlemlerin varlığına işaret olarak kabul edilebileceği, denetçilerin, denetleme sürecinde seçecekleri örneklerde, banka kayıtları ve ciro raporlarına da yer vermeleri usulsüzlüklerin tespitine katkı sağlayacağı, Vergi Usul Kanunu kapsamında düzenlenmesi gereken BA-BS formlarını sahte fatura kullanım oranını etkilediği dolayısıyla vergiyi düşürme amaçlı yapılabilecek muhasebe hilelerini engelleyici bir işlem olarak değerlendirilebileceği, BA-BS formları ile büyük tutarlardaki alış ve satışlar incelenmesi sahte fatura kullanımını etkilediğinden, muhasebe hilelerinin tespitine kolaylık sağlayacağı ve buna benzer uygulamaların da geliştirilmesi muhasebe hilelerini azaltmaya katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Bununla birlikte çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının, muhasebe hata ve hileleri konusunda belirtilen yargılara katılma düzeyleri arasında; cinsiyetlerine, yaşlarına, öğrenim durumlarına, meslek unvanlarına, mesleki deneyimlerine göre bir farkın olmadığı tespit edilmiştir.

Gümüş, U.T. ve Göğebakan, H. (2016) tarafından yapılan “*Muhasebe Hata ve Hileleri İle Muhasebe Mesleğinde Etik, Aydın İlinde Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı çalışmada muhasebe meslek mensuplarına yönlendirilen sorular ile hata ve hile eğilimleri değerlendirilmesi

yapılmıştır. Ayrıca hileli işlemlerin meslek etiği açısından nedenleri karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda; hata ve hilelerin yoğun olarak var olduğu ve bunun da muhasebe meslek etiğinde ciddi sapmalara sebep olduğu anlaşılmıştır. Bu sapmaların temelinde sadece muhasebe meslek mensuplarının değil; özellikle mükellefler, hükümet politikaları, vergi uygulamaları, mesleki örgütlenme ve toplumsal yapı gibi faktörlerin de etkili olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte, ankete katılan meslek mensuplarının %92’lik kısmının mesleki bir etik kuruluşunun kurulmasını istedikleri ortaya çıkmıştır. Ancak, meslek mensupları, uygulamada karşılaşılan güçlükleri sebep göstererek, mesleki sorumluluklarını unutmaktalar ve gerek kendi çıkarları gerekse mükellef çıkarları için çeşitli ahlak dışı yollara başvurabilmektedirler. Hile konusunda özellikle meslek mensuplarının başını ağrıtan unsur mükelleflerin istek ve baskılarıdır. Zira ankete katılan meslek mensuplarının %62’lik kısmının kârın olduğundan daha yüksek gösterilmesi talebiyle karşılaşmaları bunun açık bir örneğidir. Yine aynı şekilde, %59’luk bir kısım da giderlerin azaltılması veya gelirlerin azaltılması suretiyle vergi matrahının düşürülmesi talebiyle karşılaşmıştır. Bunun yanında meslek mensuplarının %45’lik bir kısmı da vergi boşluklarından yararlanmaya çalışırken; %40’lık kısım vergi oranlarının yüksekliği ve enflasyon nedeniyle hileye başvurulabileceğini ifade etmektedir. Meslek etiğini olumsuz etkileyen diğer bir neden de, meslek mensuplarının kamu çıkarı ile mükellef çıkarı arasında yaşadıkları çatışmadır. Ülkemizdeki mali denetimin yeterli olmaması ve yasal boşluklar, mükelleflerin meslek mensupları üzerindeki baskısını arttırmakta ve bu durum, meslek mensuplarının çatışma yaşamasına neden olmaktadır.

Aytekin, S., Sezgin, H. ve Yalçın, M. (2015) tarafından yapılan “Uygulamacıların Muhasebede Hata ve Hileler İle Hile Belirteçlerine Yönelik Yaklaşımları: Balıkesir İli Örneği” başlıklı çalışmada, muhasebe meslek mensuplarına anket yöntemi kullanılarak sorular yönlendirilmiştir. Çalışma sonucunda; kadın meslek mensuplarının hile belirteçleri ile erkek meslektaşlarına nazaran daha sık karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu belirteçler ise, aynı banka numarasına veya posta adresine sahip birden fazla işletme çalışmasının bulunması, bankadan ödendi bilgisi geldiği halde kayıtlarda yer almayan çeklerin olması, karlarda açıklanamayan azalmalar ve faaliyet giderlerinde oluşan artışlar, bilinen müşterilere olağan olmayan zamanlarda ve olağan olmayan tutarlarda yapılan ödemeler ve tahsilatı yapılamayan satışlarda veya şüpheli alacaklarda artışlar olması şeklindeki hile belirteçleri olarak belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen bir diğer dikkat çekici bulgu ise; muhasebe meslek mensuplarının kullanmış olduğu teknolojideki yetersizliğinin muhasebede hataya neden olduğu yargısına eğitim düzeyi düşükçe katılımın artmasıdır. Lise mezunu bir meslek mensubu ile yüksek lisans mezunu bir meslek mensubunun katılım düzeylerindeki farklılık, bilgi teknolojilerinden yeterli düzeyde faydalanmada bir takım uyum sorunu yaşandığına işaret etmektedir.

Doğan, Z. ve Nazlı, E. (2015) tarafında yapılan “Muhasebede Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma” başlıklı çalışmada, işletme yöneticilerine anket yöntemi ile hilenin tespiti ve önlenmesi konusunda sorular yönlendirilmiştir. Çalışma sonucunda; işletme yöneticileri tarafından oluşturulan etkin bir iç kontrol sistemi muhasebede hata ve hile yapılma riskini, hata ve hilelere neden olan baskı, fırsat ve haklı gösterme unsurlarının yöneticiler tarafından ortadan kaldırılmasının da hata ve hile yapılma riskini azaltacağı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, işletme yöneticilerinin muhasebede hata ve hile olayları karşısında caydırıcı cezalar uygulamaları gerektiği, işletme yöneticilerinin değişikliklere ve yeniliklere açık olmaması muhasebedeki hata ve hile riskini arttıracığı, işletme yöneticisinin yeterli muhasebe eğitiminin olmaması muhasebedeki hata ve hilelerin yapılma riskini arttıracığı, yöneticilerin personelini gerekli eğitime tabi tutması, seminer, panel ve konferanslar hazırlanarak bilgi düzeylerinin artırılması ile hataların azaltılmasını sağlayacağı, dürüst ve ahlaki nitelikler taşıyan yöneticilerin muhasebedeki hata ve hile yapılma riskini azaltacağı, geçmiş karanlık ve sabıkalı yöneticilerin muhasebede hata ve hile riskini arttıracığı, işletme yöneticilerinin personel alırken kişilerin özel hayatını da dikkate almaları gerektiği, sonucuna varılmıştır.

V. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Muhasebe meslek mensuplarının hile yapmaya eğilim düzeylerinin tespitine ilişkin yapılan bu araştırmanın temel amacı;

- Muhasebe meslek mensuplarının hile yapmaya eğilim düzeylerini belirlemeye yönelik oluşturulan ifadelere katılma düzeylerinin,
- Muhasebe meslek mensuplarının hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesinde, demografik özelliklerinin bir farklılığa yol açıp amadığının tespit etmektir.

Bu araştırma, farklı illerde mesleklerini icra eden muhasebe meslek mensupları esas alınarak yapılmıştır. Araştırmada verilerin toplanması amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Veriler, dört farklı ilde çalışan ve rastgele seçilen 53 adet muhasebe meslek mensubu (13 adet Yeminli Mali Müşavir, 40 adet Serbest Muhasebeci Mali Müşavir) ile karşılıklı olarak görüşülerek veya mail gönderilerek yazılı anket sorularına cevap alınmak suretiyle elde edilmiştir.

Verilerin değerlendirilmesinde ise SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programından yararlanılmıştır. Çalışmada, ankette yer alan her bir soru için ayrı ayrı frekans hesapları yapılmıştır. Hipotezlerin test edilmesi amacıyla t-testi (Independent-Samples T Test), tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) testinden faydalanılmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo halinde düzenlenerek anlamlı hale getirilmeye çalışılmıştır.

V.I. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde araştırmadan elden sonuçlara ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Tablo 1: Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleklerini İcra Ettikleri İllerin Dağılımı

İller	Sayı	Yüzde (%)
Adana	5	9
Ankara	32	60
Antalya	4	8
İstanbul	12	23
Toplam	53	100

Tablo 1'de görüleceği üzere araştırmamıza katılan ve hazırlanan ankete cevap veren muhasebe meslek mensuplarının %60'ı Ankara, %23' İstanbul, %9'u Adana ve %8'i de Antalya'da mesleklerini icra etmektedirler.

Tablo 2: Muhasebe Meslek Mensuplarının Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Meslek Mensuplarının Cinsiyetleri	Sayı	Yüzde (%)
Erkek	45	0,85
Kadın	8	0,15
Meslek Mensuplarının Yaşları	Sayı	Yüzde (%)
25-35 yaş	11	0,21
36-45 yaş	23	0,43
46-55 yaş	12	0,23
56 yaş ve üzeri	7	0,13
Meslek Mensuplarının Eğitim Durumları	Sayı	Yüzde (%)
Lisans	42	0,79
Yüksek Lisans	11	0,21
Meslek Mensuplarının Unvanları	Sayı	Yüzde (%)
YMM(Yeminli Mali Müşavir)	13	0,25
SMM(Serbest Muhasebeci Mali Müşavir)	40	0,75
Meslek Mensuplarının Çalışma Süreleri	Sayı	Yüzde (%)
1-5 yıl	7	0,13
6-10 yıl	12	0,23
11-15 yıl	12	0,23
16-20 yıl	13	0,25
21-35 yıl	7	0,13
36 yıl ve üzeri	2	0,04

Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere, araştırmamıza katılan muhasebe meslek mensuplarının %85’i erkek ve %15’inin de kadından; %75’i Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, %25’inin de Yeminli Mali Müşavir’den oluştuğu; %79’un lisans, %21’nin de Yüksek Lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte , %43’nün 36-45 yaş, %23’nün 46-55 yaş, %21’nin 25-35 yaş ve %13’nün de 56 ve üzeri yaş aralığında olduğu; %25’in 16-20 yıl, %23’nün 6-10 yıl, %23’nün 11-15 yıl, %13’nün 1-5 yıl, %13’nün 21-35 yıl ve %4’nün de 36 yıl veya daha fazla bir süre mesleki tecrübeye sahip oldukları belirlenmiştir.

Tablo 3: Muhasebe Meslek Mensuplarının Hile Yapmaya Eğilim Düzeylerinin Belirlenmesi İle İlgili Oluşturulan İfadelere Katılma Düzeylerinin Dağılımı*

İFADELER	(1) Kesinlikle Katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	(4) Katılıyorum	(5) Kesinlikle Katılıyorum	Ortalama
Her zaman sahip olduklarımdan daha fazlasını elde etmek isterim	2 (3,8)	5 (9,4)	17 (32,1)	21 (39,6)	8 (15,1)	3,52
Şahsi çıkarlarıma düşkün değilim	2 (3,8)	10 (18,9)	14 (26,4)	20 (37,7)	7 (13,2)	3,37
Arkadaşlarım kıskanç olduğumu söylerler	24 (45,3)	14 (26,4)	9 (17,0)	6 (11,3)	-	1,94
Çok önemli olsun veya olmasın her şeye genelde çabuk sinirlenirim	10 (18,9)	13 (24,5)	14 (26,4)	10 (18,9)	6 (11,3)	2,79
Hayatta umduğum ideal amaçlarıma ulaşamadığımda düşündüğümde genelde kendimi değersiz hissedirim	7 (13,2)	18 (34,0)	9 (17,0)	10 (18,9)	9 (17,0)	2,92
Arkadaşlarım sevimli ve yardımsever olduğumu söylerler	-	3 (5,7)	3 (5,7)	31 (58,5)	16 (30,2)	4,13
Arkadaşlarım hoşgörülü biri olduğumu söylerler	-	3 (5,7)	4 (7,5)	29 (54,7)	17 (32,1)	4,13
Duygusal ve alıngan biri olduğumu düşünüyorum	2 (3,8)	3 (5,7)	15 (28,3)	14 (26,4)	19 (35,8)	3,84
Başkalarının hataları nedeniyle genelde hata yaparım	20 (37,7)	22 (41,5)	9 (17,0)	2 (3,8)	-	1,86
Arkadaşlarımı genelde diğer tanıdıklarımdan uzak tutmaya çalışırım	33 (62,3)	11 (20,8)	8 (15,1)	1 (1,9)	-	1,56
Ailemi genelde diğer tanıdıklarımdan uzak tutmaya çalışırım	21 (39,6)	21 (26,4)	17 (32,1)	1 (1,9)	-	1,96
Çalışma masamın ve eşyalarımın başkaları tarafından karıştırılmasından hiç hoşlanmam	1 (1,9)	11 (20,8)	4 (7,5)	24 (45,3)	13 (24,5)	3,69
Gizlilikten hoşlanırım	5 (9,4)	4 (7,5)	28 (52,8)	14 (26,4)	2 (3,8)	3,07
Birkaç gün içinde ani bir karar verip ev değiştirebilirim	45 (84,9)	2 (3,8)	3 (5,7)	3 (5,7)	-	1,32

* Tablo 2’de yer alan ifadeler, Alptekin, M. (2017), *İşletmelerde Muhasebe Hata ve Hilelerinin Önlenmesinde Kurumsal Kaynak Planlaması Sisteminin Kullanımı*, Ankara: Gazi Kitabevi ve Pehlivanlı, D.(2011), *Hile Denetimi ve Metodoloji ve Raporlama*, Beta Yayınları, İstanbul, kaynaklarından yararlanılarak oluşturulmuştur.

Birkaç gün içinde ani bir karar verip evlenebilirim	53 (100)	-	-	-	-	1,00
Çocuklara karşı hoşgörülüydüm	-	-	-	7 (13,2)	46 (86,8)	4,86
Hayvanlara karşı hoşgörülüydüm	-	-	-	7 (13,2)	46 (86,8)	4,86
Alkole karşı bağımlılığım vardır	36 (67,9)	11 (20,8)	6 (11,3)	-	-	1,43
Başkalarını kontrol etmek için genelde etrafımdakilere bağırıyorum	16 (30,2)	12 (22,6)	13 (24,5)	7 (13,2)	5 (9,4)	2,49
Genel olarak içime kapanır ve başka arkadaşlarımla ilişkiyi minimum düzeye indiririm	35 (66,0)	15 (28,3)	3 (5,7)	-	-	1,39
Genel olarak önemli biri gibi görünmeye çalışırım	16 (30,2)	20 (37,7)	8 (15,1)	9 (17,0)	-	2,18
Arkadaşlarımla benim hakkımda daha iyi düşünmeye çalışırım	18 (34,0)	11 (20,8)	11 (20,8)	2 (3,8)	11 (20,8)	2,56
Arkadaşlarımla tarafımdan yapılması gereken işleri de onlar adına ısrarla kendim yapmaya çalışırım	40 (75,5)	5 (9,4)	8 (15,1)	-	-	1,39
Risk almayı severim	-	17 (32,1)	34 (64,2)	2 (3,8)	-	2,71
Kurallar zaman kaybettiği için sevmem, kestirmeden gitmeyi tercih ederim	45 (85,0)	4 (7,5)	4 (7,5)	-	-	1,22
Sadece üst düzey görevlerde bulunmak isterim	8 (15,1)	4 (7,5)	17 (32,1)	21 (39,6)	3 (5,7)	3,13
Meraklı bir kişiliğe sahibim	-	-	-	4 (7,5)	49 (92,5)	4,92
Lüks bir yaşam tercihimdir	-	1 (1,9)	4 (7,5)	37 (69,8)	11 (20,8)	4,09

(Hesaplanan ortalamalar, 4.25 - 5=Kesinlikle Katılıyorum, 3.25 - 4.24=Katılıyorum, 2.25 - 3.24=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 1.25 - 2.24= Katılmıyorum, 1.24'e kadar=Kesinlikle Katılmıyorum, şeklinde değerlendirmeye alınmıştır.)

Muhasebe Meslek mensuplarının, hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadelerden;

"Her zaman sahip olduklarımdan daha fazlasını elde etmek isterim" ifadesine (ortalama 3,52 ile) "Katılıyorum",

"Şahsi çıkarlarıma düşkün değilim" ifadesine (ortalama 3,37 ile) "Katılıyorum",

"Arkadaşlarımla kışkanç olduğumu söylerler" ifadesine (ortalama 1,94 ile) "Katılmıyorum",

"Çok önemli olsun veya olmasın her şeye genelde çabuk sinirlenirim" ifadesine (ortalama 2,79 ile) "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum",

"Hayatta umduğum ideal amaçlarıma ulaşamadığımı düşündüğümde genelde kendimi değersiz hissederim" ifadesine (ortalama 2,92 ile) "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum",

"Arkadaşlarım sevimli ve yardımsever olduğumu söylerler" ifadesine (ortalama 4,13 ile) "Katılıyorum",

"Arkadaşlarım hoşgörülü biri olduğumu söylerler" ifadesine (ortalama 4,13 ile) "Katılıyorum",

"Duygusal ve alıngan biri olduğumu düşünüyorum" ifadesine (ortalama 3,84 ile) "Katılıyorum",

"Başkalarının hataları nedeniyle genelde hata yaparım" ifadesine (ortalama 1,86 ile) "Katılmıyorum",

"Arkadaşlarımı genelde diğer tanıdıklarımın uzak tutmaya çalışırım" ifadesine (ortalama 1,56 ile) "Katılmıyorum",

"Ailemi genelde diğer tanıdıklarımın uzak tutmaya çalışırım" ifadesine (ortalama 1,96 ile) "Katılmıyorum",

"Çalışma masamın ve eşyalarımın başkaları tarafından karıştırılmasından hiç hoşlanmam" ifadesine (ortalama 3,69 ile) "Katılıyorum",

"Gizlilikten hoşlanırım" ifadesine (ortalama 3,07 ile) "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum",

"Birkaç gün içinde ani bir karar verip ev değiştirebilirim" ifadesine (ortalama 1,32 ile) "Katılmıyorum",

"Birkaç gün içinde ani bir karar verip evlenebilirim" ifadesine (ortalama 1,00 ile) "Kesinlikle Katılmıyorum",

"Çocuklara karşı hoşgörülüymdür" ifadesine (ortalama 4,86 ile) "Kesinlikle Katılıyorum",

"Hayvanlara karşı hoşgörülüymdür" ifadesine (ortalama 4,86 ile) "Kesinlikle Katılıyorum",

"Alkole karşı bağımlılığım vardır" ifadesine (ortalama 1,43 ile) "Katılmıyorum",

"Başkalarını kontrol etmek için genelde etrafımdakilere bağırırım" ifadesine (ortalama 2,49 ile) "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum",

"Genel olarak içime kapanır ve başka arkadaşlarımla ilişkiyi minimum düzeye indiririm" ifadesine (ortalama 1,39 ile) "Katılmıyorum",

"Genel olarak önemli biri gibi görünmeye çalışırım" ifadesine (ortalama 2,18 ile) "Katılmıyorum",

"Arkadaşlarımın benim hakkımda daha iyi düşünceye sahip olmaları için çabalarım" ifadesine (ortalama 2,56 ile) "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum",

"Arkadaşlarım tarafından yapılması gereken işleri de onlar adına ısrarla kendim yapmaya çalışırım" ifadesine (ortalama 1,39 ile) "Katılmıyorum",

"Risk almayı severim" ifadesine (ortalama 2,71 ile) "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum",

"Kurallar zaman kaybettirdiği için sevmem, kestirmeden gitmeyi tercih ederim" ifadesine (ortalama 1,22 ile) "Kesinlikle Katılmıyorum",

"Sadece üst düzey görevlerde bulunmak isterim" ifadesine (ortalama 3,13 ile) "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum",

"Meraklı bir kişiliğe sahibim" ifadesine (ortalama 4,94 ile) "Kesinlikle Katılıyorum",

"Lüks bir hayat yaşamayı istiyorum" ifadesine (ortalama 4,09 ile) "Katılıyorum", şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir.

Yukarıdaki sonuçlar incelendiğinde, ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesi için oluşturulan ifadelerden; "Her zaman sahip

olduklarımdan daha fazlasını elde etmek isterim “; “Şahsi çıkarlarıma düşkün değilim “Arkadaşlarım sevimli ve yardımsever olduğumu söylerler”, “Arkadaşlarım hoşgörülü biri olduğumu söylerler”, “ Duygusal ve alıngan biri olduğumu düşünüyorum”, “Çalışma masamın ve eşyalarımın başkaları tarafından karıştırılmasından hiç hoşlanmam”, “Çocuklara karşı hoşgörülüüyümdür”, “Hayvanlara karşı hoşgörülüüyümdür”, “Meraklı bir kişiliğe sahibim”, “Lüks bir yaşam tercihimdir” ifadelerine çoğunlukla “katıldıkları”; “Arkadaşlarım kıskanç olduğumu söylerler”, “Başkalarının hataları nedeniyle genelde hata yaparım”, “Arkadaşlarımı genelde diğer tanıdıklarımdan uzak tutmaya çalışırım”, “Ailemi genelde diğer tanıdıklarımdan uzak tutmaya çalışırım”, “Birkaç gün içinde ani bir karar verip ev değiştirebilirim”, “Birkaç gün içinde ani bir karar verip evlenebilirim” “Alkole karşı bağımlılığım vardır”, “Genel olarak içime kapanır ve başka arkadaşlarımla ilişki minimum düzeye indiririm”, “Genel olarak önemli biri gibi görünmeye çalışırım”, “Arkadaşlarım tarafından yapılması gereken işleri de onlar adına ısrarla kendim yapmaya çalışırım”, “Kurallar zaman kaybettirdiği için sevmem, kestirmeden gitmeyi tercih ederim”, ifadelerine de çoğunlukla “katılmadıkları”, diğer kalan ifadeler ise “ne katılıyorum ne katılmıyorum” şeklinde cevap vererek görüş belirtmekten kaçındıkları tespit edilmiştir.

Bununla birlikte, ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının; cinsiyetlerine, yaşlarına, eğitim durumlarına, unvanlarına ve çalışma sürelerine göre hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek için hipotezler oluşturulmuş ve uygulanan t-testi (Independent-Samples T Test) ve tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) testi analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Hipotezler:

H1a: Muhasebe meslek mensuplarının, cinsiyetlerine göre hile yapmaya eğilim düzeylerini belirlemeye yönelik oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H1b: Muhasebe meslek mensuplarının, yaşlarına göre hile yapmaya eğilim düzeylerini belirlemeye yönelik oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H1c: Muhasebe meslek mensuplarının, eğitim durumlarına göre hile yapmaya eğilim düzeylerini belirlemeye yönelik oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H1d: Muhasebe meslek mensuplarının, unvanlarına göre hile yapmaya eğilim düzeylerini belirlemeye yönelik oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H1e: Muhasebe meslek mensuplarının, çalışma sürelerine göre hile yapmaya eğilim düzeylerini belirlemeye yönelik oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında fark vardır.

Tablo 4: Muhasebe Meslek Mensuplarının Demografik Özelliklerine Göre Hile Yapmaya Eğilim Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Oluşturulan İfadelere Katılma Düzeylerinin Değişimi

	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Meslek Mensuplarının Cinsiyetleri					
Erkek	45	2,8040	0,3286	1,8140	0,1840
Kadın	8	2,7946	0,2359		
Meslek Mensuplarının Yaşları					
25-35 yaş	11	2,2829	0,1523	2,5940	0,0630
36-45 yaş	23	2,8680	0,3620		
46-55 yaş	12	2,7470	0,2034		
56 yaş ve üzeri	7	2,5408	0,3798		
Meslek Mensuplarının Eğitim Durumları					
Lisans	42	2,7551	0,3250	4,9600	0,0300
Yüksek Lisans	11	2,9838	0,1878		
Meslek Mensuplarının Unvanları					
YMM	13	2,7665	0,2252	0,2230	0,6390
SMMM	40	2,8143	0,3400		
Meslek Mensuplarının Çalışma Süreleri					
1-5 yıl	7	2,3816	0,1065	2,2180	0,0680
6-10 yıl	12	2,9345	0,2506		
11-15 yıl	12	2,7619	0,3936		
16-20 yıl	13	2,8159	0,2719		
21-35 yıl	7	2,7623	0,3600		
36 yıl ve üzeri	2	2,1964	0,1767		

Tablo 4’den de görüldüğü üzere, muhasebe meslek mensuplarının;

1- Cinsiyetlerine göre, hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadelere katılma düzeyleri arasında bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek için t-testi (Independent-Samples T Test) yapılmıştır. Analiz sonucu elde edilen ortalama değerler; erkek meslek mensupları için 2,8040 puan, kadın meslek mensupları için ise, 2,7946 puan olarak bulunmuştur. $p=1,8140$ değeri $p>0,05$ olduğu için, muhasebe meslek mensuplarının **cinsiyetlerine göre** hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadelere katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle de ***H1a*** hipotezi reddedilmiştir.

2- Yaşlarına göre, hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadelere katılma düzeyleri arasında bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek için varyans (One-Way ANOVA) analizi yapılmıştır. Analiz sonucu ortalama değerler; 25-35 yaş arası için 2,2829 puan, 36-45 yaş arası için 2,8680 puan, 46-55 yaş arası için 2,7470 puan, 56 yaş ve üzeri için 2,5408 puan olarak tespit edilmiştir. $p=0,0630$ değerinin $p>0,05$ değerinde olduğu için, muhasebe meslek mensuplarının **yaşlarına göre** hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili

oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığı ve bu nedenle de **H1b** hipotezi reddedilmiştir.

3- Eğitim durumlarına göre, hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek için t-testi (Independent-Samples T Test) yapılmıştır. Analiz sonucunda ortalama değerler; Lisans mezunu muhasebe meslek mensupları için 2,7551 puan, Yüksek Lisans mezunu olan muhasebe meslek mensupları için ise 2,9838 puan olarak saptanmıştır. $p=0,0300$ değeri $p<0,05$ olduğu için, muhasebe meslek mensuplarının **eğitim durumlarına göre** hile yapma eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak bir farkın olduğu tespit edilmiş ve bu nedenle de **H1c** hipotezi kabul edilmiştir.

Bu sonuç, ACFE'nin 2010 yılında yapmış olduğu araştırma sonucunu destekler niteliktedir. Çünkü, ACFE'in 2010 yılında yayınladığı rapora göre de hile yapanların %50'ye yakının üniversite ve lise mezunlarından oluştuğu ve ayrıca, işletmelere maddi olarak en büyük zararı da lisansüstü seviyede eğitim almış kişilerin verdiği tespit edilmiştir.

4- Unvanlarına göre, hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek için t-testi (Independent-Samples T Test) yapılmıştır. Analiz sonucu elde edilen ortalama değerler; YMM unvanına sahip muhasebe meslek mensupları için 2,7665 puan, SMMM unvanına sahip muhasebe meslek mensupları için ise, 2,8143 puan olarak bulunmuştur. Bu nedenle de, $p=0,6390$ değeri $p>0,05$ olduğu için, muhasebe meslek mensuplarının **unvanlarına göre** hile yapma eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığı tespit edilmiş ve **H1d** hipotezi reddedilmiştir.

5- Çalışma sürelerine göre, hile yapmaya eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek için varyans (One-Way ANOVA) analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda ortalama değerler; 1-5 yıl arası çalışanlar için 2,3816 puan, 6-10 yıl arası çalışanlar için 2,9345 puan, 11-15 yıl arası çalışanlar için 2,7619 puan, 16-20 yıl arası çalışanlar için 2,8159 puan, 21-35 yıl arası çalışanlar için 2,7623 puan, 36 yıl ve üzeri çalışanlar için 2,1964 puan olarak tespit edilmiştir. Bu nedenle de, $p=0,0680$ değerinin $p>0,05$ değerinde olduğu için, muhasebe meslek mensuplarının **çalışma sürelerine göre** hile yapma eğilim düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığı tespit edilmiş ve **H1e** hipotezi reddedilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hile eyleminin yapılmasında temel unsurun çalışanlar olduğu bilinmektedir. Çalışanlar tarafından yapılan hileler ise sosyal ve psikolojik faktörlere bağlıdır. Bu sosyal ve psikolojik faktörler ekonomik şartlardan kaynaklı olduğu gibi aynı zamanda çalışma koşullarına dayalı baskı gibi unsurlar da olabilmektedir. Ancak hilenin bilerek ve kasten yapılması, hilenin planlanarak yapıldığını ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalarda da göstermektedir ki hile eyleminin çoğunluğu işletmeyi iyi bilen ve uzun zamandır işletme içerisinde çalışan ve daha tecrübeli aynı zamandan daha bilgili kişiler tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür. ACFE 2018 hile raporunda da; işletmeyi, hile yaparak en fazla zarara uğratan grubun lisansüstü eğitime sahip olan, üst yönetimlerde yer alan ve 50 yaş üzeri kişiler tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Hile yapma eğiliminin en fazla tekrarlandığı grup ise 36-45 yaş aralığındaki üniversite eğitimi alan grup kişileridir. Bu grubun hile eğilimine yönelmesindeki en büyük etken kişisel borçlarının fazla olmasıdır.

Bu çalışmada ise farklı illere mesleklerini icra eden YMM ve SMMM unvanına sahip muhasebe meslek mensuplarının sosyal ve psikolojik tepkilerine göre hile yapma eğilimleri test edilmeye çalışılmıştır. Cevaplanması istenilen yirmi sekiz sorudan oluşan anket formu, ağırlıklı

olarak sosyal ve psikolojik tepkileri test etme ağırlıklı sorulardan oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, muhasebe meslek mensuplarının; cinsiyetlerine, yaşlarına, eğitim durumlarına, unvanlarına ve çalışma sürelerine göre t-testi (Independent-Samples T Test) ve tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) testinden yararlanarak, hile yapmaya eğilim düzeylerini belirlemeye yönelik oluşturulan ifadelere katılma düzeyleri arasında herhangi bir farkın olup olmadığı araştırılmış ve araştırma sonucunda;

- Cinsiyetlerine göre bir farkın olmadığı,
- Yaşlarına göre bir farkın olmadığı,
- Eğitim durumlarına göre bir farkın olduğu,
- Unvanlarına göre bir farkın olmadığı,
- Çalışma sürelerine göre bir farkın olmadığı, tespit edilmiştir.

Hile yapanların karakteristik özellikleri arasında bulunan ve araştırma sonucunda ortalama değerleri 2.25'den büyük bulunan ifadeler değerlendirmeye alındığında, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının aşağıda belirtilen ve hile yapmaya eğilimli olan bazı karakteristik özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

- Her zaman sahip olduklarından daha fazlasını elde etmek isterler,
- Çok önemli olsun veya olmasın her şeye genelde çabuk sinirlenirler,
- Hayatta umduğu ideal amaçlarına ulaşamadığını düşünğnde genelde kendini değerersiz hissederler,
- Duygusal ve alıngandırlar,
- Çalışma masaları ve eşyalarının başkaları tarafından karıştırlmasından hiç hoşlanmazlar,
- Gizlilikten hoşlanırlar,
- Başkalarını kontrol etmek için genelde etrafındakilere bağırırlar,
- Arkadaşlarının kendisi hakkında daha iyi düşünceye sahip olmaları için çabalarlar,
- Risk almayı severler,
- Sadece st düzey görevlerde bulunmak isterler,
- Meraklı bir kişiliğe sahiptirler,
- Lüks bir yaşam tercihleridir,

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının her ne kadar yukarıda belirtilen bazı karakteristik özelliklere sahip olduğu görülse de, kesin olarak hile yapmaya eğilimli oldukları veya hile yapacakları anlamına gelmemektedir. Unutulmamalıdır ki, bu özelliklerin çoğunluğunu taşıyan, fakat mesleklerini genel mesleki standartlar çerçevesinde yürüten, yine de iş hayatında hileye başvurmayan, başarılı ve dürüst kalabilen, muhasebe meslek mensuplarımız da bulunmaktadır. Önemli olan ise tüm muhasebe meslek mensuplarımızın uyması gereken zorunlu temel etik ilkeler arasında sayılan; dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve zen, gizlilik ve mesleki davranış ilkelerine uyararak mesleklerini icra etmeleridir.

Bununla birlikte, bu çalışmada elde edilen bulgular, değişik illerde mesleklerini icra eden sadece 53 adet muhasebe meslek mensuplarından elde edilen anket verileriyle sınırlı olup, elde edilen sonuçların genelleştirilmesinin de doğru olmadığı kanaatindeyiz. Bu nedenle, konu ile ilgili çalışma yapacak olanlara değişik bölgelerde veya Türkiye genelinde mesleklerini icra eden, çok sayıda muhasebe meslek mensubunun araştırmaya dhil edilmesi ve hile yapma eğilimini etkileyebilecek başka sosyal ve psikolojik faktörlerin de anket sorularına eklenmesi tarafımızca önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, M. (2017), *İşletmelerde Muhasebe Hata ve Hilelerinin Önlenmesinde Kurumsal Kaynak Planlaması Sisteminin Kullanımı*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aslan, T., Kızıl, C. ve Din, A. (2017), “Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde Etkili Faktörlerin Muhasebe Meslek Etiği Kapsamında Analizi: Yalova Örneği”, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, Cilt:4, Sayı:5, Sayfa:1125-1138.
- Atağan, G., Kavak, A. (2018), “Professional Fraud: Corruption Audit Report Example”, *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Science*, Sayı 1, Sayfa: 34-57
- Aytekin, S., Sezgin, H. ve Yalçın, M., (2015), “Uygulamacıların Muhasebede Hata ve Hileler İle Hile Belirteçlerine Yönelik Yaklaşımları: Balıkesir İli Örneği”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Ocak, Sayfa:69-89.
- Bulca, H. Ve Yeşil, T. (2014), “Bağımsız Denetim Standartlarının Muhasebe Hile Kavramına Yaklaşımı”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Sayı:1(2), Sayfa:47-58.
- Doğan, Z. ve Nazlı, E.,(2015), “Muhasebede Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ekim, Cilt:8, Sayı:4 Sayfa: 195-212.
- Dönmez, A. ve Çavuşoğlu, K. (2015), “Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Bağımsız Denetim İle Adli Muhasebenin Karşılaştırılması”, *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(3), 34-67.
- Ertikin, K. (2017), “Hile Denetimi: Kırmızı Bayrakların Tespiti İçin Kullanılan Proaktif Yaklaşımlar”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz, Sayfa:71-94.
- Gümüş, U.T. ve Gögebakan, H.(2016), “Muhasebe Hata ve Hileleri İle Muhasebe Mesleğinde Etik, Aydın İlinde Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma” *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, Yıl:1, Sayı:3, Sayfa:12-27.
- Jafarova, Sevinj(2009) *İşletmelerde Hile Yapmanın Nedenleri ve Sosyal Psikoloji Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu(2018), *BDS-240 Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*, Ankara.
- Küçük, İ. (2008), *Finansal Raporlamada Hile, Manipülasyonlar ve Önlenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nilgün, A. (2014), “Hilenin İnsan Kaynakları Politikaları İle ilişkisi ve Ampirik Bir Çalışma”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Ocak, Sayı:109-126.
- Özçelik, H. Aracı, N. ve Keskin, S. (2017), “Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(29), 197-214.
- Özeroğlu, A.İ. (2014), “Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2,Sayı2/2, Sayfa:180-196.
- Pehlivanlı, D.(2011), *Hile Denetimi ve Metodoloji ve Raporlama*, Beta Yayınları, İstanbul.
- The Association of Certified Fraud Examiners(2018), *Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse*, USA.

Doğan, Z., Gülçin, K. & Nazlı, E. (2018). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Hile Yapmaya Eğilim Düzeylerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma”, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(4), 64-83.

Yardımcıoğlu, M, Koca, N., Günay, Y. ve Kocaman, H. (2014), “Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, Sayfa 171-188.

Yılmaz, Z. (2017), “Vaka Analizi ile Eğitim ve Adli Muhasebe Alanında Bir Uygulama”, *International Journal of Academic Value Studies*, Vol:3, Issue:13; pp:398-417.

www.acfe.com/report-to-the-nations/2018/ Erişim Tarihi: 05.09.2018.

www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/5167/Bağımsız-Denetim-Standartları.

<http://www.vergi.tc/makaleDetay>, Erişim tarihi: 29.08.2018.